

rare, non occidere, non furari? Aliqui negant, asserentes ea tantum, quæ sunt consilii, non autem, quæ sunt præcepti, posse nos Deo promittere seu vovere. Primo, quia iudæi non poterant Deo vovere primogenita munda ad sacrificium, ut supra dictum est. Idque propterea, quia jam ante per præceptum legis Mosaicæ debebantur Deo: ergo, quod cadit sub præceptum, non potest cedere sub votum. Secundò, quia votum est oblatio spontanea; at quod debitum est ex præcepto, hoc non sponte offerimus Deo, sed necessario; ergo quod debitum est ex præcepto, non possumus vovere.

52. Alii contra sentiunt etiam ea, quæ præcepti sunt, voveri posse. Ratio est, quia bonum et laudabile est eamdem rem præstare ex duplice virtute: nempè ex virtute obedientiæ, ratione præcepti, et ex virtute religiosi, ratione voti. Sic fecit Jacob, quando vovit Deo se non culturum Deos alienos, sed solum verum Deum (Genes. xxviii, 20:) quod tamen tenebatur facere ex præcepto naturali. Vide Lessium de justitia, et jure cap. 40 et alios ibidem.

53. Nec obstat quod objicitur de primogenitis. Illa enim propterea non debebant ab homine voveri et consecrari Deo, quia ipsem Deus jam antea perfectè et integrè sibi ea consecraverat. Nota. Triplicia erant primogenita; alia hominum, alia animalium mundorum ad sacrificium, alia animalium immundorum; ut cap. 8, quæst. 6, n. 15 dictum est. Igitur primogenita primi et tertii generis erant quidem Deo debita et consecrata, sed non integrè et perfectè, quia poterant redimi, et re ipsa redimebantur. At primogenita secundi generis tamen perfectè erant Deo debita et consecrata, ut non possent redimi. Et quia ipsem Deus ea sibi consecraverat, non decebat, ut iterum ab homine per votum ipsi consecrarentur, ne priori consecrationi videretur aliiquid defuisse, quod per posteriorem perfici et compleri possit.

54. Quod continuò objicitur votum esse oblationem spontaneam, distinguendum est. Nam duo spectari possunt in voto: 1, actus voventis; 2, res ipsa, quæ vovetur. Igitur votum est oblatio spontanea, quoad actuum voventis. Nam qui vovet, sponte vovet, nec ullo præcepto

ad vovendum obligatur: (Deuter. xxiii, 22.) Non tamen semper est spontanea, quoad rem ipsam, quæ vovetur. Potest enim fieri, ut res illa, quam quis Deo vovet, non sit ipsi spontanea, sed præcepta. Non quidem præcepta, quod teneatur eam vovere, sed quod teneatur eam præstare, etiam secluso voto.

55. Nota, res præcepta potest dupliciter spectari: 1. Quatenus præcepta est. Sic propriè non cadit sub votum, sed sub præceptum. 2. Quatenus bona, honesta et Deo grata est, abstrahendo ab obligatione præcepti. Sic propriè cadit sub votum. Unde sequitur, quando quis vovet rem præceptam, duplē concurrere obligationem: Unam voti, alteram præcepti: et unam ab altera non pendere, v. g. Jejunium quadragesimale præceptum est. Si voveam hoc jejunium, teneor duplice titulo illud observare: 1. Ex obligatione præcepti: 2. Ex obligatione voti. Et prior obligatio non pendet à posteriori; quia tametsi non obligaret jejunare ex voto, obligaret tamen ex præcepto. Nec vicissim posterior pendet à priori, quia posset fieri, ut durante obligatione voti, cessaret obligatio præcepti, si nimis præceptum abrogaretur, aut in eo dispensaretur.

DE JURAMENTIS.

56. Jurare nihil aliud est, quam Deum, qui falli aut mentiri non potest, in testem invocare. Quod duplē fit: Vel enim vocamus eum in testem, quando aliquid asserimus, vel quando aliquid promittimus. Unde duplex solet distingui juramentum: Unum assertorium, quo nostram assertionem, alterum promissorium, quo nostram promissionem confirmamus. In priori vocamus Deum in testem, quod assertio nostra sit vera: in posteriori, quod promissio nostra sincèrè facta sit. Divus Thomas in 2. 2. quæstione 89, art. 4.

57. Hoc posito, quæritur: 1, quæ leges in veteri Testamento datae sint iudæis de juramento: 2, quid pharisei ex suis traditionibus ad has leges addiderint: 3, quid hoc tempore servent iudæi in praxi: 4, quid christiani servent, aut servare debeant.

58. Igitur, quod ad primum attinet, hæ leges in veteri Testamento à Deo datae sunt: Prima: «Per nomen Domini Dei tui jurabis:» (Deuter. vi, 13.) Secunda: «Per nomen externorum Deorum non jurabis:» (Exodi xxiiii, 13.) Tertia: «Non perjurabis in nomine meo:» (Levit. xix, 12.) Quarta: «Non assumes nomen Domini tui in vanum:» (Exod. xx, 7:) Vel, «Non usurpabis nomen Dei tui frustrè:» (Deut. v, 11.) Hæc quarta lex differt à tertia; nam tertia prohibet solum perjurium: quarta non solum perjurium, sed generatim omnem irreverentiam et abusum divini nominis. Ita Theodoreus Exod. 20, et Cornelius Deut. 5.

59. Ad has leges addiderunt pharisæi, quæ sequuntur: Primò: «Quicumque juraverit per templum nihil est; qui autem juraverit in auro templi, debet.» Secundò: «Quicumque juraverit in altari, nihil est; qui autem juraverit in dono, quod est super altare, debet:» (Matth. xxiiii, 16.) Utrumque reprehendit Christus. Prior quidem his verbis: «Stulti et cæci: Quid enim majus est, aurum an templum, quod sanctificat aurum?» Posterioris: «Quid enim majus est, donum, an altare, quod sanctificat donum?» Et mox addit: «Qui ergo jurat in altari, jurat in eo, et in omnibus, quæ super illud sunt. Et qui in templo, jurat in illo, et in eo, qui habitat in ipso. Et qui jurat in cœlo, jurat in throno Dei, et in eo, qui sedet super eum.»

60. Judæi hoc tempore servant duplēm praxim, unam ex reverentia divini nominis: alteram ex cætitate et superstitione. Prior est: Non audent expressè jurare per nomen Dei tetragrammaton: èo quod hoc nomen sit inefabile: sed sub hac formula per illud jurant: *Juro per Jod, He, Vau, Jode*: quæ sunt quatuor litteræ nominis tetragrammati. Et hoc juramentum habetur apud eos sacratissimum; (Cornelius in caput sextum Exodi, vers. 2 et 3.) Posterior est: Putant se non obligari ullo juramento, nisi jurent manu imposta super librum legis Mosaicæ. Quod si alio ritu jurent, audacter jurabunt falsum. (Cornelius in caput quintum Levit. v, 4.) Notent hoc principes et magistratus christiani, ne facilè admittant judæos ad juramentum præstandum in rebus forensibus contra

christianos, quia plerumque falsum jurant. Audio quidem norimbergenses, et quosdam alias jam pridem advertisse hanc fraudem; nec amplius admittere judæos ad juramentum, nisi admota manu ad librum legis suæ Synagogæ. Sed neque hoc satis tutum est ex alio capite. Nam judæi in festo expiationis à rabbinis suis absolvuntur ob omnibus et votis et juramentis, quæ maliciose facta sunt. Et ex fiducia hujus absolutionis facile præsumunt falsum jurare, et christianos decipere.

61. Christus in novo Testamento dedit nobis hanc legem, Matth. v, 33: «Audistis, quia dictum est antiquis: Non perjurabis: reddes autem Domino juramenta tua. Ego autem dico vobis non jurare omnino: neque per cœlum, quia thronus Dei est: neque per terram, quia scabellum est pedum ejus, neque per Jerosolymam, quia civitas est magni Regis: neque per caput tuum juraveris, quia non potes unum capillum album facere, aut nigrum. Sit autem sermo vester, Est, Est: Non, Non: quod autem his abundantiū est, à male est.» Quam legem repetit Jacobus Apostolus in Epistola sua canonica, c. v, v. 12, his verbis: «Ante omnia autem, fratres mei, nolite jurare, neque per cœlum, neque per terram, neque aliud quodcumque juramentum. Sit autem sermo vester, Est, Est: Non, Non.»

62. Hinc oritur quæstio apud theologos, an omne juramentum christianis sit prohibitum? hoc enim videtur colligi ex verbis citatis. Respondeo: Juramentum non est absolutè prohibitum christianis, sed abusus juramenti. Prior pars patet, quia Apostolus Paulus sàpè legitur jurasse, ut infrà ostendam. Et Hebr. vi, 16 affirmat omnem controversiam finiri per juramentum. Quod etiam confirmari potest ex quotidiana praxi, quæ viget apud christianos in judiciis et tribunalibus. Quando enim reus suam innocentiam non potest probare per testes, jubetur illam juramentum confirmare. Et sic cessat lis ac controversia. Posteriorem partem sic explicō: Abusus juramenti in eo consistit, quod aliqui solebant facile, etiam in rebus parvi momenti, et sine ulla necessitate, Deum in testem vocare, sicut faciebant judæi. Hoc non licet. Nam qui id faciunt, peccant contra reverentiam Deo de-

bitam. Est enim contra reverentiam Deo debitam, si quis illum sine necessitate, et in rebus exiguis in testem adhibeat. Immò nemo nostrum auderet principem aut regem sine necessitate in testem adducere. (D. Thomas in 2, 2 quæst. 89, articul. 2.) Hunc abusum prohibet Christus. Et jam ante prohibitus fuit. Ecclesiastici xxiii, 9: «Jurationi non assuecat os tuum, multi enim casus in illa.» Eodem sensu intelligitur illud, Exod. xx, 7: «Non assumes nomen Domini Dei tui in vanum.» Et Deuter. v, 11: «Non usurpabis nomen Domini Dei fristrà.» Nam illæ duæ particulæ, *In vanum et fristrà*, idem valent ac si dicas, *Temerè et sine necessitate*. Unde Augustinus lib. de mendacio cap. 15 circa medium, sic ait: «Apostolus in epistolis suis jurans, ostendit, quomodo accipendum esset, quod dictum est: dico vobis, non jurare omnino: ne scilicet jurando ad facilitatem jurandi perveniantur; et ex facilitate jurandi ad consuetudinem; et à consuetudine in perjurium decidatur. Et ideo non inventur jurasse, nisi scribens, ubi consideratio cautior non habet linguam præcipitem.»

63. Quæres 4. Quæ fuerit olim formula jurandi, et quæ nunc sit? Respondeo: In veteri Testamento reperiuntur hæ formulæ: Genes. xxxi, 53: «Juravit Jacob per timorem patris sui Isaac.» Et Genes. xlii, 15: «Per salutem Pharaonis non egrediemini hinc, donec veniat frater vester minimus.» Et Deut. iv, 26: «Testes invoco hodie cœlum et terram, citò perituros vos de terra, etc.» Et 1 Reg. xix, 6: «Quod cum audisset Saul, juravit: Vivit Dominus, quia non occidetur.» Et 1 Reg. xxv, 34: «Vivit Dominus Deus Israel.» Et xxviii, 40: «Juravit ei Saul in Domino, dicens: Vivit Dominus, quia non eveniet tibi quidquam mali propter hanc rem.» Et 2 Reg. iii, 35: «Juravit David dicens: Hæc faciat mihi Deus, et hæc addat, si ante occasum solis gustavero panem.» Et xix, 7: «Juro tibi per Dominum, quod si non exieris, ne unus quidem remansurus sit tecum.» Et Jer. iv, 2: «Et jurabis: Vivit Dominus in veritate, et in judicio, et in justitia.» In novo Testamento sunt hæ formulæ ab Apostolo Paulo usurpatæ: Rom. i, 19: «Testis mihi est Deus.» Et 2 Corinth. i, 23: «Testem in-

«co Deum in animam meam.» Et Philip. i, 8: «Testis mihi est Deus, quomodo cupiam omnes vos in visceribus Jesu Christi.» Et 4 Tim. v, 21: «Testor coram Deo et Christo Jesu.»

64. Queres 2. Quæ fuerit cæremonia adhibita in veteri Testamento, quando quis jurabat? Respondeo: Duplex: Una levare manum in cœlum, Genes. xiv, 22: «Levo manum meam ad Dominum Deum excelsum,» id est, juro levando manum meam in cœlum, quasi ad Deum, quem testem invoco. Hæc cæremonia adhuc hodie usitata est. Solent enim qui jurant, manum vel digitos in altum tollere, et Deum, qui in cœlo est, testem invocare. Altera ponere manum subter femur illius, cui jurabatur. Quam cæremoniam exigit Abraham à famulo suo jurante, Genes. xxiv, 2: «Pone manum tuam subter femur meum, ut adjurem te (idest, ut jurare te faciam) per Dominum Deum cœli et terræ, ut non accipias uxorem filio meo de filiabus chananæorum.» id est: Pone sub femore meo manum tuam, et hoc ritu ac cæremonia jura mihi, quod filio meo non accipies uxorem chananæam.

65. Nota. Per femur intelliguntur etiam partes genitales, quæ inter femora sunt. Quo sensu filii Israel dicuntur egressi esse de femore Jacob, idest, de genitalibus illius; (Genes. xlvi, 26 et alibi.) Duplex igitur fuit causa, cur Abraham peteret à jurante, ut poneret manum suam subter femur ipsius. Una naturalis, quia femur propter partes genitales est causa generationis et vitæ. Itaque qui jurabant tangendo femur, testabantur Deum auctorem vitæ ac generationis, quasi dicerent: Si verè et sincerè juro, Deus det mihi longam vitam: si secùs, peream. Ita Martinus de Roa, lib. 4 Singularium, cap. 4 et ex illo Cornelius in cap. 24 Genes. v. 2. Altera mystica, quia Abraham per hanc cæremoniam significabat ex suo femore nasciturum Messiam, à Deo sibi promissum. Ita Ambros. lib. 1 de Abraham cap. ult., Hieronym. in traditionibus Hebraicis ad Genesim, Aug. serm. 75 de tempore, Gregorius et alii quos sequitur Delr. in cap. 24 Genes. et Cornelius ibid. Hebræi aliam adserunt causam, teste Hieron. loco citato, ubi ait:

«Tradunt hebrei, quod in sanctificatione ejus, hoc est,
«in circumcisione juraverit. Nos autem dicimus jurasse
«eum in semine Abrahæ, hoc est, in Christo, qui ex illo
«nasciturus erat.»

DE SOLEMNITATIBUS FESTORUM.

66. Apud judæos erant duplicita festa: Alia instituta à Deo, alia ab ipsis judæis. A Deo instituta erant hæc octo: 1 Sabbathum, 2 Neomenia, 3 Pascha, 4 Pentecostes, 5 Festum tubarum, 6 Festum propiationis seu expiationis, 7 Festum tabernaculorum seu Scenopegia, 8 Festum cœtus seu collectæ. Hæc omnia (excepta Neomenia) describuntur Levit. xxiii, per totum. De Neomenia agitur Num. xxviii, 14.

67. Ac primò Sabbathum erat institutum in memoriam creationis mundi. Secundò Neomenia, seu initium mensis lunaris, seu kalendæ pro beneficio divinæ gubernationis. Nam initio mensis lunaris, seu in novilunio, magis apparet divina gubernatio in hisce inferioribus, quia tunc est magna corporum mixtorum mutatio. Tertiò Pascha in memoriam liberationis judæorum, cui annexa erat solemnitas azymorum, quæ postridie Paschatis incipiebat in memoriam egressionis ex Ægypto. Quartò Pentecostes, seu solemnitas hebdomadarum in memoriam legis datae in monte Sinai. Quintò festum tubarum in memoriam Isaac liberati. Cum enim Abraham vellet illum immolare, invenit arietem inter vepres hærentem cornibus, quem ipsius loco immolavit. Hebrei, ut illius facti memoriam retinerent, soliti erant tubis corneis clangere, ideoque festum tubarum, seu festum cornu appellatum est. Sextò festum expiationis in memoriam illius beneficij, quo Deus ad intercessionem Moysis propitiatus est peccato populi vitulum adorantis. Septimò festum tabernaculorum in memoriam illius beneficij, quo Deus iudeos voluit habere in tabernaculis, cum egressi ex Ægypto, versarentur in solitudine. Octavò festum cœtus atque collectæ, in quo colligebantur à populo ea, quæ erant necessaria ad expensas divini cultus, ut notat D. Thomas in 1, 2, q. 102, art. 4 ad 10.

68. Quatuor posteriora festa, id est, festum tubarum, expiationis, tabernaculorum et collectæ incidebant in mensem septimum. Nam sicut dies septimus, ita mensis septimus, et similiter annus septimus apud judæos erat in honore. Et quidem primus dies septimi mensis habebat duo festa: Unum Neomeniæ quod erat illi commune cum aliis mensibus; alterum tubarum, quod erat illi peculiare. Decimo die erat festum expiationis. Decimoquinto incipiebat festum tabernaculorum, et durabat per septem dies sequentes. Vigesimo secundo die erat festum cœtus atque collectæ. In his festis tria spectari debent: 1. Vacatio à laboribus: 2. Oblatio sacrificiorum, de quibus supra: 3. Cærenomia cuique festo peculiaris. In festo Paschæ seu azymorum fiebat oblatio manipuli spicarum: in Pentecoste oblatio novorum panum: in festo tubarum erat clangor tubarum: in festo tabernaculorum habitabant in tabernaculis, et ibi cum ramis et fructibus exultabant.

69. Porrò inter omnia ista festa præcipuum erat Sabbathum. Nam in eo non licebat cibum parare: (Exod. xvi, 29.) Nec ignem accendere: (Exod. xxxv, 3.) Quæ tamen licebat facere in aliis festis. Habebat insuper hanc prærogativam, quod nomen Sabbathi aliquando communicaretur aliis festis, ita ut alia etiam festa vocarentur Sabbathæ. Sic festum primi diei azymorum vocatur Sabbathum: (Levit. xxii, 11.) Et similiter festum tubarum: (Ibid. v. 24.) Et festum expiationis: (Ibidem v. 32.) Et generatim omnia alia festa (Ibidem.) Immò et tota hebdomada à potiori sui parte et die vocabatur Sabbathum, ut patet ex Evangelio: *Jejuno bis in Sabbatho*, id est, in hebdomada.

70. Deus volebat festa à se instituta diligenter servari à judæis. Et quidem servantibus promittebat hæc tria, Isai. LVIII, 14: «Tunc delectaberis super Dominum; et sustollam te super altitudines terræ, et cibabo te hæreditate Jacob patris tui.» Ubi insinuantur tres fructus: 1. Suavis quædam voluptas spiritus in rebus ad Deum pertinentibus: 2. Contemptus rerum terrenarum: 3. Hæreditas Jac. De quibus Lev. xxvi, 2: «Custodite Sabbathum meum:» et statim subditur: «Si feceritis, dabo vobis

«pluvias temporibus suis, et terra gignet germen suum, et pomis arbores replebuntur, etc.» Transgressoribus vero dictum est, Jer. xvii, 27: «Si autem non audieritis me, ut sanctificetis diem Sabbathi, et ne portetis onus, et ne inferatis per portas Jerusalem in die Sabbathi: succendam ignem in portis ejus, et devorabit domos Jerusalem, et non extinguetur.» Et Ezech. xx, 13: «Sabbatha mea violarunt. Dixi ergo, ut effunderem furorem meum super eos in deserto, et consumerem eos.» Et 2 Esdræ xiii, 45: «Vidi in Juda calcantes torcularia in Sabbatho, portantes acervos, et onerantes super asinos vinum et uvas, et ficus, et omne onus, et inferentes in Jérusalem die Sabbathi: Et objurgavi Optimates Juda; et dixi eis: Quæ est hæc res mala, quam vos facitis et profanatis diem Sabbathi?» Notent hoc christiani, qui parvi faciunt dies festos.

71. Festa à judæis instituta erant hæc quatuor: Primo festum Sortium die decimoquinto Adar seu februarii in memoriam liberationis judæorum per Esther ix, 17: Secundò festum Encæniorum seu purgationis templi, quæ facta est sub Juda Machabæo: (1 Machab. iv, 49:) Tertiò festum recepti è celo ignis sacri: (2 Machab. i, 18:) Quartò festum ob cæsum Nicanorem: (1 Machab. vii, 49, et 2 Machab. xv, 37.) De quibus vide Riberam lib. 5 de templo cap. 17 et sequentibus, et Genebrardum in Kalendario hebreorum.

DE' ANNO SEPTIMO SEU SABBATHICO, QUI ETIAM VOCATUS EST ANNUS REMISSIONIS.

72. Annus septimus in lege Mosaica vocabatur Sabbathicus, quia sicut Deus sex diebus operatus est, et septimo die, id est in Sabbatho, quievit: sic voluit, ut judæi sex annis colerent terram, et septimo anno cessarent ab omni cultura. De hoc anno sic legimus Levit. xxv, 2: «Loquere filii Israel, et dices ad eos: Quando ingressi fueritis terram, quam ego dabo vobis: Sabbathizés Sabbathum Domini. Sex annis seres agrum, et sex annis putabis vineam tuam, colligesque fructus ejus; septimo autem anno Sabbathum erit terræ, requietionis Domini.»

73. Habet autem hic annus quatuor privilegia: Primum quod judæi uno anno non poterant serere aut metere, putare aut vendemiare, sed quies dabatur agris et vineis, ut patet partim loco citato, partim Exodi xxiii, 10: «Sex annis seminabis terram tuam, et congregabis fruges ejus. Anno autem septimo dimittes eam, et requiesceres facies.» Voluit hoc Deus ob has causas: Primo, ut judæos à nimia cura et sollicitudine hujus vitæ abduceret. Secundò, ut terra post quietem unius anni, quasi resumpto vigore, fieret deinceps feracior. Tertiò, ut septimus ille annus esset symbolum et memoriale septimi diei, quo Deus cessavit ab opere creationis mundi. Quartò, ut pauperes septimo anno gauderent fructibus agri, qui sponte nascuntur, juxta illud Exod. xxiii, 11: «Anno autem septimo dimittes eam, (id est terram) et requiesceres facies, ut comedant pauperes populi tui:» nempè ea, quæ sponte nascuntur, ut explicatur Levit. xxv, 5.

74. Dices: Si judæi anno septimo non poterant terram colere, unde vivebant illo anno et sequenti? Resp.: Hanc objectionem proponit ipse Deus, et solvit Levit. xxv, 20: «Quod si dixeritis: Quid comedemus anno septimo, si non severimus, neque collegimus fruges nostras? Dabo benedictionem meam vobis anno sexto, et faciet fructus trium annorum; seretisque anno octavo, et comedetis veteres fruges usque ad annum: donec nova nascantur, edetis vetera.» Hinc colligitur fertilatatem terræ sanctæ non fuisse purè naturalem, sed etiam divinam, seu ex dono et permissione Dei. Nam Deus hic promittit judæis, si servent legem de quiete anni Sabbathici, se daturum ipsis anno sexto fructus terræ pro tribus annis, nempè pro anno sexto, septimo et octavo.

75. Secundum privilegium anni septimi seu Sabbathici erat, quod eo anno fiebat remissio omnium debitorum, si is, qui debebat, genere judæus esset, non autem si peregrinus aut gentilis: Deut. xv, 4: «Septimo anno facies remissionem, quæ hoc ordine celebrabitur: Cui debetur aliquid ab amico, vel proximo, ac fratre suo repetere non poterit, quia annus remissionis est Domini. A peregrino et advena exiges. Civem et propinquum

«repetendi non habebis potestatem.» Hic duo notanda sunt: 1. Quod sermo sit de debitore, qui iudeus natus est, non autem de proselyto, qui iudeus factus est: 2. Quod hoc intelligendum sit de debito ex mutuo aut vendito, non autem ex accommodato. Hoc enim propriè non est debitum, sed alienum, seu res ad alterum spectans. Vide Abulensem, et Cornelium in illum locum.

76. Dices: Hæc lex videtur esse iniqua respectu creditoris, seu mutuum dantis. Posset enim dicere proximo suo instantे anno septimo remissionis: Si dem tibi mutuum, non restitues mihi, quia instat annus remissionis, non ergo dabo mutuum. Resp.: Hæc objectio ponitur et solvitur cap. citat., versu 9 his verbis: «Cave ne sortè subrepat tibi impia cogitatio, et dicas in corde tuo: «Appropinquat septimus annus remissionis: et avertas oculos tuos à paupere fratre tuo, nolens ei, quod postulat mutuum, commodare: ne clamet contra te ad Dominum, et fiat tibi in peccatum. Sed dabis ei: nec ages quidpiam callidè in ejus necessitatibus sublevandas, ut benedicat tibi Dominus Deus tuus in omni tempore, et in cunctis, ad quæ manum miseris.» Solutio est hæc: Si in tali casu non des mutuum, peccabis in fratrem tuum. Si des, Deus sua benedictione abundè compensabit. Quo spectat illud Prov. xix, 17: «Feneratur Domino qui miseretur pauperis, et vicissitudinem suam reddet ei.»

77. Tertium privilegium erat, quod anno septimo fiebat remissio servitutis. Servi enim hebræi manumittebantur. Exod. xxi, 2: «Si emeris servum hebræum, sex annis serviet tibi: in septimo egredietur liber gratis.» Quod etiam reperitur Deuter. xv, 12, et Jeremiæ xxxiv, 14. Si servus non esset hebræus, sed alienigena, perpetuo manebat servus: Levitici xxv, 44: «Servus et ancilla sint vobis de nationibus quæ in circuitu vestro sunt, et de advenis, qui peregrinantur apud vos, vel qui ex his natu fuerint in terra vestra. Hos habebitis famulos, et hereditario jure transmittetis ad posteros, ac possidebitis in æternum.»

78. Quartum privilegium erat, quod anno septimo debebat à sacerdotibus publicè legi Deuteronomium coram

toto populo: Deuteron. xxxi, 10: «Post septem annos, anno remissionis, in solemnitate Tabernaculorum, convenientibus cunctis ex Israel, ut appareant in conspectu Domini Dei tui in loco quem elegerit Dominus, leges verba legis hujus coram omni Israel, etc.»

79. Quæres 1. Quando primum cœperint hi anni Sabbathici? vel quo tempore cœperit inchoari numeratio anni septimi seu Sabbathici? Respondeo 1: Non cœpit in deserto, quando lex data est. Nam annus Sabbathicus fuit institutus ad remissionem culturæ, debitorum et servitutum, ut ex dictis patet. At iudei in deserto non colebant terram, sed alebantur pane de cœlo misso: nec habebant debita aut servitutes, quæ postea propter necessitates corporales inductæ sunt. Respondeo 2: Cœpit post ingressum filiorum Israel in terram sanctam, et post ejusdem terræ divisionem, quæ à Josue facta est. Tunc enim primum cœperunt terram colere, et putare vineas. Vide Serarium in cap. 43 Josue quæst. 44 in fine: Cornelium in cap. xxv Lev. v. 2. Et colligitur ex textu ibid.: «Quando ingressi fueritis terram, quam ego dabo vobis, sabbathizés Sabbathum Domino. Sex annis seres agrum tuum.» Ubi illa particula, Agrum tuum, satis insinuat, quod post divisionem terræ, quando quisque habuit proprium suum agrum, cœperit inchoari numeratio anni Sabbathici. Igitur primus annus possessionis et culturæ erat primus annus respectu Sabbathici, ita ut annus Sabbathicus fuerit septimus post inchoatam possessionum culturam.

80. Quæres 2. An iudei semper servaverint annos Sabbathicos? Respondeo: Non semper, ut patet Jerem. xxxiv, 14. Ubi Deus per Prophetam conqueritur, quod anno septimo non dimiserint suos servos in libertatem, sed eos perpetua servitute oppresserint. Et idè puniti sunt à Deo variis pœnis, quæ ibidem recensentur. Et insuper privati beneficio fertilitatis sexti anni, ut aliqui colligunt ex 1 Machab. vi, 49 et 53.

81. Quæres 3. Quid christiani hinc discere debeant? Respondeo: Hæc duo potissimum: 1. ut sint benigni erga servos, ancillas et debitores: 2. ut diebus festis libenter abstineant ab agricultura, et aliis quæstuosis operibus:

neque putent propterea fore defectum in frumento, vino et aliis ad vitam necessariis. Nam si Deus concessit iudeis tantam fertilitatem sexto anno, ut sufficeret pro tribus annis; non negabit hoc beneficium christianis, si parati sint dies festos colere, et ipsi obtemperare. Hoc docet experientia. Aliquando uno anno crescit tantum vini et frumenti, quantum satis est pro duobus, vel tribus annis. Aliquando propter nostra peccata pereunt omnia per grandinem, pruinam et alias tempestates.

DE ANNO JUBILÆI.

82. Prater annum septimum seu Sabbathicum habebant iudei alium annum solemnum, nempe annum quinquagesimum, seu Jubilæum, qui erat etiam annus remissionis: de quo Levitic. xxv, 10: «Sanctificabis annum quinquagesimum et vocabis remissionem cunctis habitatoribus terræ tuæ: ipse est enim Jubilæus.» Initium numerationis hujus anni cœpit cum initio numerationis anni Sabbathici. Unde sicut primus annus Sabbathicus fuit septimus à primo anno possessionis et culturæ terræ sanctæ: ita primus Jubilæus fuit quinquagesimus ab eodem primo anno possessionis et culturæ terræ sanctæ.

83. Privilegia Jubilæi erant hæc tria: 1. Quod in eo remittebantur omnia debita. 2. Quod servi manumitterebantur, et siebant liberi. 3. Quod avita possessiones, quæ erant venditæ et alienatæ, redibant ad legitimos et pristinos hæredes sine ullo pretio aut compensatione. Propter hæc tria vocabatur Remissio, seu annus remissionis, quia in eo siebat remissio debitorum, servitutum et bonorum alienatorum: (Levitici xxv, 10 et sequentibus.) Vide Abulensem et Cornelium ibidem.

84. Primum privilegium erat illi commune cum anno Sabbathico. Nam in utroque siebat remissio debitorum. Secundum erat etiam commune, sed majus ac perfectius in anno Jubilæo, quam in Sabbathico. Nam servi, qui in anno Sabbathico non erant egressi è servitute propter legitimam causam, egressiebantur in Jubilæo. Tunc enim non poterant amplius detineri. Tertium erat peculiare

Jubilæo. Nam in solo Jubilæo, non autem in Sabbathico redibant possessiones venditæ, vel alienatæ ad suos pristinos dominos. Nota. Quando quis vendebat agrum aut vineam, eò carius vendebat, quod magis distabat annus Jubilæus; et eò vilius, quo magis appropinquabat: (Levit. xxv, 14.)

85. Quæres 1. Quare Deus instituit hujusmodi Jubilæum? Respondeo: Ob has causas: 1. Ut consuleret pauperibus, ne illi perpetuo excluderentur à bonis et hereditate paterna; sed liberati ab omnibus debitibus et aere alieno, redirent ad suas possessiones. 2. Ut annus Sabbathicus et Jubilæus serviret chronologiæ. Nam sicut apud graecos omnia divendebantur, censebantur et computabantur secundum Olympiadæ, et apud romanos secundum Lustra; ita apud iudeos secundum annos Sabbathicos et Jubilæos. 3. Ut Jubileus hebraeorum esset typus seu figura Jubilæi christianorum, in quo per Christum liberarum ab omni servitute diaboli, et afferimur in perfectam libertatem filiorum Dei.

86. Quæres 2. An etiam christiani in novo Testamento habeant annum Jubilæum ad imitationem hebraeorum? Respondeo: Habent. Nam Bonifacius VIII instituit Jubilæum anno Christi 1300, et simul ordinavit, ut anno centesimo renovaretur. Postea Clemens VI instituit Jubilæum anno Christi 1350, et ordinavit, ut anno quinquagesimo renovaretur. Postremo Sixtus IV reduxit illum ad annum vigesimum quintum. Legantur auctores, qui ex professo de Jubilæo disputatione.

DE RASIONE ET TONSIONE CAPITIS AC BARBÆ.

87. De hac re variæ extant leges cæmoniales. Prima pro nazaræis, qui toto tempore voti, seu separationis nec radebantur, nec tondebantur; sed alebant comam usque ad completum tempus separationis: et tunc radebantur, et coma ipsorum comburebatur. Vide suprà cap. 9, num. 3. Secunda pro Levitis, qui quando initabantur ministerio levitico, debebant radere omnes pilos carnis suæ. Vide suprà cap. 7, q. 3. Tertia pro leprosis qui idem tenebantur facere, sed ob aliam causam, quam Levitæ,

suprà cap. 7, q. 3, n. 3. Quarta pro Sacerdotibus: Ezech. XLIV, 20: «Caput suum non radent, neque comam nuntient, sed tondentes attendent capita sua.»

88. Quinta pro reliquis iudeis in communi, Levit. XIX, 27: «Neque in rotundum attondebitis comam, nec radetis barbam.» Ubi duplex prohibitio comprehenditur: Una, *Non tondebitis comam in rotundum*, idest, non imitabimini ægyptios et alios gentiles, qui id facere soliti sunt, ut patet Jerem. IX, 26, et c. XXV, 23, et c. XLIX, 32.

Nota ægyptii, et alii gentiles putabant suos deos figura rotunda, utpote omnium capacissima et perfectissima, præ cæteris delectari: idèque in illorum gratiam capita sua in rotundum attondebant. Immò etiam templa rotunda suis diis ædificabant, ut Numa Pompilius Vestæ, Augustus Cæsar omnibus universim diis: alii aliis speciatim. Igitur iudei, ne similes essent gentilibus, prohibiti sunt sectari hanc superstitionem.

89. Altera prohibitio est: *Non radetis barbam*. Nota. Hæc duo distincta sunt, radere barbam, tondere barbam. Rasio sit per novaculam; tonsio per forcipem. Ratione tota barba usque ad cutem excinditur: tonsione decurtatur, et in decentem formam redigitur. Voluit igitur Deus hebræos non excindere suas barbas usque ad cutem, sed eas retinere, ut etiam in vultu quamdam virilitatis et sapientiae formam ferre viderentur. Nam barba virilitatis ac virtutis insigne est.

90. Quares 1. An omnes hebrai hac lege fuerint obligati? Respondeo: Excipiebantur Levitæ et leprosi, qui in legali purificatione, ut suprà dixi, omnes corporis pilos radere jubebantur.

91. Quares 2. An hæc lex pertineat etiam ad christianos? Respondeo. Non pertinet quia cum sit cærimonialis, abrogata est. Unde liberum est christianis, vel integrum relinquere. Si tamen alicubi consuetudo invaluit radendi, vel tondendi, servari potest.

DE CERTO USU VESTIUM.

92. De vestibus Pontificum et Sacerdotum dictum est

cap. 7, quest. 5. De populi vestitu extat præceptum Num. XV, 38: «Loquere filiis Israel, et dices ad eos, ut faciant sibi fimbrias per angulos palliorum, ponentes in eis vittas hyacinthinæ: quas cum viderint, recordentur omnium mandatorum Domini, etc.» Hic tria insinuantur: Primo, quod iudei debuerint in extremitate vestium seu palliorum gestare fimbrias. Hoc etiam fecit Christus, ut patet Lucæ VIII, 44. Ubi mulier hæmorrhiosa legitur tetigisse fimbriam vestimenti Christi, et continuo sanata esse. Secundo, quod super has fimbrias circumcirca debuerint inducere et extendere filum, vel tæniam seu vittam hyacinthinam, ut hoc signo à gentilibus distinguerentur. Tertiò, quod gestando et videndo hujusmodi fimbrias, debuerint esse memores mandatorum Dei. Refert Hieronymus in cap. 23 Matth. iudeos solitos esse acutissimas spinas inserere suis fimbriis, ut ambulantes, per earum puncturam divinæ legis recordarentur. Utinam christiani sint tam solliciti circa memoriam mandatorum Dei!

CAPUT XVI.

DE REGIBUS VETERIS TESTAMENTI.

Hactenus actum est de iis, quæ spectant ad Synagoga et regimen Ecclesiasticum veteris Testamenti. Nunc agendum de iis, quæ concernunt regimen et politiam temporalem. Ac primò de judicibus ac regibus, qui in regimine temporali præsuerunt. De quibus hæc breviter discutienda sunt: 1. Quæ fuerit differentia inter reges et judices? 2. Qui, et quot fuerint judices? 3. Qui et quot fuerint reges? 4. Qui fuerint boni, et qui mali reges? 5. Quomodo creati fuerint reges? 6. Quomodo inauguriati? 7. Quomodo uncti? 8. Quod fuerit officium regum? 9. Quod jus in subditos? 10. An potuerint habere plures uxores? 11. An magnas divitias? 12. An copiosum equitatum? 13. Quales fuerint ipsorum consiliarii? 14. Quid ex his omnibus discere debeant reges et principes christiani?